

Rus Başkeşiş Daniel'in Filistin Seyahati Notları ve Değerlendirilmesi

Hüseyin Kayhan*

X. yüzyılın sonunda Hıristiyanlığı kabul eden Ruslar hac için Kudüs'e gitmeye başladılar. Kiev Laura'sının Başkeşişi St. Varlaam 1062 yılında Kudüs'ü ziyaret eden ilk hacı olarak bilinmektedir. Kutsal Topraklara yapılan Rus haccının bilinen en erken kaydı ise kendisi hakkında kesin bilgi bulunmayan Rus manastırının Başkeşişi veya Başrahibi Daniel'in anılarıdır. Bu din adamının Rusya'nın Cernigov vilayetinden geldiği, 1115 yılında Suriev Piskoposu olan ve 9 Eylül 1122 yılında vefat eden Daniel ile aynı kişi olabileceği tahmin edilmektedir.

Daniel, Rus tarihçilerin en yaşlısı olan Nestor'un akranıydı ve onun anlatısı XII. yüzyıl başlarının en önemli Rus dokümanlarından birisiydi. Anılarında tarih vermemesine rağmen, haccının tarihi kendi beyanlarından tespit edilebilmektedir. Rus Grandük'ü Michel Sviatopolk İsiaslavovitsch (1093-1113) ve Kudüs Kralı Baldwin (1100-1118)'den bahsetmesi, Akre'nin Franklara ait olduğunu ve bu şehrin 26 Mayıs 1104 tarihinde Haçlılar tarafından alındığını söylemesi, Baldwin'e Şam'a karşı yaptığı seferinde eşlik ettiğini anlatması, Askalân'da Arapların kalabalık gruplar halinde çıkarak geçitteki yolculara saldırdıkları ve bu saldırıların birisinin 1107 yılında Yafa'dan Kudüs'e geçen Hıristiyanlar üzerine gerçekleştiğinden bahsetmesi bize gereken ipuçlarını vermektedir. Bu nedenle Daniel'in Kudüs'te geçirdiği Paskalya haftasının 1107 yılı ilkbaharında olması gerekir ve onun hac vazifesi muhtemelen 1106-1107 yıllar sırasında yapılmıştır.

Daniel, hatıralarının hemen başında seyahatinin kısa bir özetini vermektedir:

“Kudüs'e geldiğimde Metochia'daki Aziz Sabbas Laurası'nda onaltı ay kaldım. Böylelikle bütün kutsal yerleri ziyaret ettim ve keşfedebildim. Allah'ın lütfuyla Aziz Sabbas Laurası'nda Kutsal Kitap hakkında bilgili, yaşlı ve çok dindar bir adam buldum. Allah bu kutsal adamın kalbine benim gibi değersiz birini sevdirdi. Bana hem Kudüs'ü hem de ülkenin tamamındaki kutsal yerleri büyük bir dikkatle gösterdi ve beni Tiberya Gölü, Tabor, Nazareth, Hebron, ve Ürdün'e o götürdü. O, aşırı yorgunluktan

* Dr. Öğr. Üyesi, ÇOMÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Çanakkale/TÜRKİYE, hukaturk@hotmail.com ORCID:0000-0001-9036-3312

muzdarip olmasına rağmen bana olan sevgisi yüzünden beni daha sonra bahsedeceğim çok sayıda kutsal yerlere götürdü.”¹

Bu Rus başkeşiş, İstanbul’dan gemi ile Ege üzerinden seyahat ederken uğradığı Efes’i zengin bir yer olarak tanıtır. Sisam adasına da geçmiş ve burada denizin balıklarla dolu olması dikkatini çekmiştir. Az uzakta Harkia adasına da ulaşmıştı. Birbirlerine yakın olan bütün bu adaların kalabalık ve sığır varlığı bakımından zengin olduklarını söylemektedir. Bu arada yolunun üzerindeki Rodos adasının da çok büyük ve verimli olduğunu belirtmektedir.²

Gezdiği yerlerde bazı ayrıntılara da dikkat çekmiştir. Bunlardan birisi, Makri şehri ve Myra’ya kadar uzanan coğrafyada ağaçtan sıvı halde çıkarılıp keskin uçlu bir demirle toplanan gömfitis tütsüsüdür.³

Seyahati ile ilgili tarih vermemekle birlikte Daniel’in 1106 yılında Filistin’e gittiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten az önce 1103’te Askalân hariç bütün Filistin şehirleri, Kudüs, Yafa, Arsuf, Şeyzer, Hayfa, Taberiyye, Lazkiye, Antakya, Urfa ve Suruc Haçlıların ellerine geçmişti.⁴ Buna rağmen, Müslümanların Haçlılara karşı direnişleri ve mücadeleleri devam ediyordu. Daniel, geçtiği yerlerde bu mücadelelerin izlerini görmüş ve bunlar hakkında kısa anlatımlar yapmıştı. O, Arapların yolda hacıları boşalttıkları ve öldürdükleri Askalân kasabasının yakınında, diğer hacılarıyla birlikte su kaynaklarının bulunduğu bir yerde geceyi korku içerisinde geçirmişti.⁵ Çevresinden yedi nehrin geçtiği Nasıra’nın güneydoğusundaki Beysan kasabasının, kalabalık yerli Arapların nehirlerin sığ

1 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel in the Holy Land 1106-1107*, A. D. By C. W. Wilson. London, 1888, 3.

2 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 5-6.

3 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 6.

4 İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, çev. A. Özeydin, İstanbul 1987, X, 297.

5 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 8, 42. Kral I. Baldwin, 1103 ilkbaharında Fatimileri yenilgiye uğrattıktan sonra mevcut durumdan yararlanarak Filistin sahillerinde daha sağlam bir durum yaratabilmek için harekete geçmişti. Yafa ile Hayfa arasındaki sahil şehirleri kralın elinde olmasına rağmen Müslüman çeteleri bu şehirlerin arasındaki yollarda ve özellikle de Karmel Dağı’nın çevresinde asayiş bozmaktaydılar. Yafa ile Kudüs arasındaki yol bile güvenli değildi. Kral, Karmel Dağı’nı Müslümanlardan temizlemek için 1103 yaz mevsiminde harekete geçti. Ancak bir çarpışma sırasında yaralanınca tedavi için Kudüs’e dönmek zorunda kaldı. Bu da yapılan işin başarısını sınırlı kıldı. (Bkz. Saewulf, *Pilgrimage of Saewulf to Jerusalem and the Holy Land (1102, 1103 A.D.)*, Eng. tr. R. C. Brownlow, London, 1892, 8; Fulcherius Carnotensis, *A History of The Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Eng. tr. F. R. Ryan, Knoxville, 1969, 175; Albert of Aachen, *Historia Iherosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, ed. And Eng tr. Susan B. Edgington, NY, 2007, 659, 665; S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. F. Işıltan, Ankara 1987, II, 71-72).

yerlerini kontrolleri altında tutarak geçen yolculara saldırmalarından dolayı korkunç ve tehlikeli bir yer olduğunu belirtmektedir.⁶

Daniel'in Kudüs'e ulaştığında, şehrin görüntüsü ve kutsal mekânları hakkında verdiği bilgiler çok teferruatlıdır. Bu bilgiler, kendisinden yarım asır evvel burayı gezen Nâsir-i Husrev'in canlı anlatımları⁷ ve anonim çağdaş bir Hristiyan hacı tarafından yazılanlarla⁸ örtüşmektedir:

“Kudüs şehri, yüksek kayalık dağların arasında, kurak vadilerde bulunmaktadır. Birisi şehre yaklaşırken ilk olarak Davud'un Kulesini, biraz ilerleyerek Zeytin Dağı'nı, içerisinde Kutsal Kaya Mezar'ın bulunduğu Diriliş Kilisesi'ni ve son olarak bütün şehri görür. Kudüs'ün yaklaşık bir verst⁹ önünde her yolcunun yaklaştığında aşağıya indiği, haç işaretini yaptığı ve şehrin gözü önünde bulunan Kutsal Diriliş'ne tapındığı bir dağ bulunmaktadır. Solda, yolun yakınında, ilk Şehit Aziz Stephen'in çini kilisesi bulunmaktadır. Bundan sonra, hacılar sevinç içinde Davud'un evinin yakındaki kapıdan geçerek Kudüs'e girerler. Bu kapı Bethlehem'e bakmaktadır ve Benyamin'in Kapısı olarak adlandırılmıştır. Şehre girince sağdan Kutsalların Kutsalına ve soldan Kutsal Kaya Mezarı içine alan Kutsal Diriliş'e giden çapraz bir yol bulunmaktadır.”¹⁰

Muazzam taşlarla kare şeklinde inşa edilen Davud Kulesi beş demir kapılı ve iki yüz basamaklı bir yapıdır. Burada şehrin bir kuşatılmaya dayanabilmesi için yiyecek ihtiyacını karşılamak için mısır depo edilmektedir. Aynı zamanda şehrin ana savunmasını oluşturur. Burası iyi korunmakta ve giriş-çıkışlara izin verilmemektedir.¹¹

Eski Kutsalların Kutsalı Kilisesi yok edilmiştir. Davut peygamberin atmaya başladığı orijinal tapınak temelleri dışında Süleyman'ın eski binasından geriye hiçbir şey kalmamıştır. Mağara ve taşın altındaki kupol eski binaların tek kalıntılarıdır. Günümüzdeki kilise Amor¹² adlı bir Arap şefi tarafından inşa edilmiştir.¹³

6 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 59.

7 Nâsir-i Husrev, *Sefernâme*, çev. Abdulvehhab Tarzi, Ankara 1994, 31 vdd.

8 *Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum*, Eng. tr. R. Hill, *The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem*, London, 1962, 98-101.

9 1 verst = 1.066 metre.

10 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 10.

11 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 17.

12 Hz. Ömer.

13 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 20.

Ayrıca Süleyman'ın evi de bulunmaktadır. Mermer levhalarla kaplanmış, kemerlerle desteklenmiş, pek çok sarnıçla döşenmiş ilginç güzellik ve ihtişamda heybetli bir yapıdır. Daireler sanatsal olarak mozaikle ve güzel mermer sütunların muhteşem dizileriyle süslenmiştir. Odalar çok usta bir şekilde bu sütunlar üzerine oturmaktadır ve bütün bina levhalarla kaplanmıştır.¹⁴

Daniel, Kudüs'ün ve çevresinin fiziki yapısı ve ekonomisiyle de ilgili bilgiler vermeyi de ihmal etmemiştir:

“Kudüs sağlam duvarlarla korunan ve dört tarafı eşit uzunlukta olan bir kare şeklinde inşa edilmiş büyük bir şehirdir. Çevresi kurak vadiler ve kayalık dağlarla kaplıdır. Sudan kesinlikle yoksun bir yerdir. İnsan Siloam Havuzu'nun dışında Kudüs yakınlarında ne nehir ne kuyular ve ne de pınarlar bulabilir. Bu sebeple, şehir halkının ve sığırlarının kendi kullanımları için yağmur suyundan başka hiçbir şeyleri yoktur. Buna rağmen, mısır yağmursuz kayalık arazide çok iyi yetişmektedir. Allah'ın rızası ve merhametine şükürler olsun ki, buğday ve arpa ürünleri, incir ağaçları ve çınar ağaçları bulunmaktadır.”¹⁵

Daniel, hatıralarında sadece Kudüs'e yer vermemiştir. İnançlı olduğu kadar akıl ve bilgiyle de donanmış olan bu Rus başkeşiş, on altı ay kaldığı Filistin coğrafyasını bütün tehlikelerine, zorluklarına rağmen çok iyi gezmiş, izlenimlerini de büyük bir doğrulukla kaydetmiştir:

Jericho (Kudüs'ün kuzeydoğusunda Eriha), günümüzde sadece Arap köyüdür. Jericho'nun etrafındaki arazi çok verimli ve üretkendir. Zemin güzel ve düzdür. Çevresinde çok miktarda yüksek hurma ağaçları ve her türlü meyve ağaçları mevcuttur. Muhtelif kaynaklar birçok kanalla bölgenin her tarafına dağılmıştır.¹⁶

Laura'dan kısa bir mesafe uzaklıkta, güneyde Sodom Denizi'nden¹⁷ çok uzak olmayan ve Ruva diye adlandırılan bir yer bulunmaktadır. Kutsal pederleri bu korkunç çölde yüksek dağlarla kuşatılmış birçok mağarada yaşamışlardı. Burada da pek çok panter ve vahşi eşekler yaşamaktadır.¹⁸

14 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 21.

15 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 25.

16 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 31.

17 Lut Gölü.

18 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 34.

“Sodom Denizi ölü olduğu için balık, yengeç, kabuklu deniz ürünleri gibi hiçbir canlı varlık yaşayamaz. Eğer Ürdün Nehri'nin hızlı dalgaları oraya herhangi bir balık taşırsa, bir saat bile yaşayamaz, hemen ölüür. Kırmızımsı bir zift denizin dibinden yükselmektedir ve kütleler halinde kıyılarda yatmaktadır. Bu deniz yanan sülfür gibi iğrenç kokular yaymaktadır. Azaplar (cehennem) denizin altında yatmaktadır.”¹⁹

Bethlehem (Kudüs'ün güneyinde Beytu'l-Lahim)'in çevresi dağlık ve çok güzeldir. Dağların alçak yamaçları meyve ağaçlarıyla bezenmiştir. Zeytin, incir ve keçiboynuzu ağaçları sayısızdır. Üzüm bağları Bethlehem yakınlarında bolcadır ve vadilerde birçok verimli araziler bulunmaktadır.²⁰

Hebron (Kudüs'ün güneyinde el-Halil), üzerinde çok iyi kuvvetlendirilmiş antik binaları barındıran büyük bir kasabanın bulunduğu yüksek bir dağdır. Bu dağda eskiden büyük bir nüfus yaşamaktaydı, fakat şimdi bir harabedir.²¹

“Hebron'un etrafındaki bölgeye Kenan'ın Ülkesi denilmiştir. Günümüzde bu topraklar gerçekten Allah'ın vadettiği topraklardır. Buğday, üzüm, zeytin ve her türlü sebze bol şekilde yetişir. Sığır sayısızdır. Koyun ve diğer hayvanlar yılda iki defa doğurmaktadır. Çok sayıdaki arılar kovanlarını bu güzel dağların kayalarında yapmaktadırlar. Yamaçları dünyanın geri kalan yerlerinde bulunanlardan daha iyi ve daha büyük olan üzüm bağları, zeytin, incir, keği boynuzu, elma, kiraz ve sonsuz sayıdaki diğer meyve ağaçları ve her türlü sebzeyle kaplanmıştır. Hebron'un çevresi güzellikleri ve tarifsiz verimlilikleriyle kendini göstermektedir.”²²

Keyfa (Hayfa) ve Akra (Akka) arasındaki uzaklık 15 versttir. Sağlam şekilde inşa edilmiş ve limana sahip büyük bir kasabadır. Araplara aitti ve şimdi Frenkler tarafından işgal edilmiştir.²³

“Yakub'un Kuyusu'nun yakınında, yaklaşık yarım verst ileride Samarya şehri (Nasıra'nın güneyinde) bulunmaktadır. Çok büyüktür ve her şey bolca mevcuttur. İki çok yüksek dağın arasından konuşlanmaktadır. Birkaç soğuk su pınarı kasabadan geçmektedir. İncir, ceviz, keçiboynuzu ve zeytin ağaçları gibi Samarya'ya sığ bir orman gibi kuşatan her çeşit meyve ağaçları bu bölgede bolca bulunmaktadır ve sınır arazileri, her çeşit mısır bakımından çok zengindir. Bütün bölge fevkalade güzel, yağ, şarap,

- 19 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 34.
20 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 40.
21 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 44.
22 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 44.
23 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 55.

buğday ve meyve yönünden oldukça verimlidir. Kısaca, Kudüs şehri bütün yiyeceğini buradan almaktadır.²⁴

Tabor Dağı (Nasıra'nın doğusunda bir dağ) ve Nazaret (Nasıra), Tiberya Denizi'nin (Taberiye Gölü) batısında konuşlanmıştır. Çok sayıda zeytin, incir ve keçiboynuzu ağaçları gibi her çeşit ağaçlar yamaçlarında yetişmektedir. Tüm dağ arazilerle, güzel üzüm bahçeleriyle ve sayısız meyve ağaçlarıyla kaplanmıştır ve zirveden bakılınca geniş bir alan görülmektedir.²⁵

Tabor Dağı'ndan Nazaret'e olan mesafe beş verstir. Bunun ikisi düz alan üç versti ise sıkıntılı, dar ve çok meşakkatli dağ üzerindedir. Köyleri dağlar ve düzlük boyunca dağılmış bulunan dinsiz Araplar evlerinden çıkmakta ve yolcuları bu korkunç yüksekliklerde katletmektedirler. Sadece silahsız sekiz kişi olduğumuz için bu defa yoksun kaldığımız koruma olmadan buradan geçmek tehlikelidir.²⁶

24 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 58. Daniel, bir din adamı olarak siyasî ve askerî olaylar hakkında bilgi vermezken, Filistin, Ürdün ve Lübnan topraklarının yerüstü kaynaklarının zenginliğini gösteren önemli bilgiler vermektedir.

25 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 67.

26 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 68. Malazgirt Savaşı'ndan birkaç yıl önce başlayan ve Sultan Melikşah'ın hükümdarlığı zamanında devam eden süreçte Suriye ile Filistin toprakları Hanoğlu Harun, Kurlu, Şöklü ve Atsız gibi önemli Selçuklu komutanları tarafından ele geçirilerek, buralardaki Fatimî hâkimiyetine son verilmişti. Bu gelişmelerin sonunda 1077'de bölgeye gönderilen Sultan Melikşah'ın kardeşi Melik Tutuş kontrolü ele geçirecek burada Büyük Selçuklulara bağlı Suriye ve Filistin Selçukluları Devleti'ni kurmuştu. 1092'de Melikşah'ın ölümünden sonra başlayan taht mücadelelerine katılan Melik Tutuş'un 1095'te yeğeni Berkiyaruk'a yenilip, hayatını kaybetmesinden sonra kurduğu devlet, oğulları Rıdvan ile Dukak arasında Halep ve Dimaşk merkezli olarak paylaşılmış, bölgedeki devlet otoritesi ortadan kalkmıştı. Bu durumdan istifade eden Fatimî veziri Efdal harekete geçmiş ve başta Artuk Bey'in oğulları Sökmen ile İlgazi'nin elinde bulunan Kudüs olmak üzere, birçok Filistin şehirlerini Türklere geri almıştı. Fatimîler, bölgedeki hâkimiyetlerini pekiştirmeye zaman bulamadan Haçlı Seferleri başlamış, Filistin ve çevresi sonu gelmez mücadelelerin merkezi haline gelerek tam bir kaos ortamına sürüklenmişti. Şehirler arasında yol güvenliği kalmadığı için ortaya çıkan eşkıyalar gelip-geçen yolculara saldırarak yol güvenliğini ortadan kaldırmışlardı. Haçlıların bölgedeki saldırıları bu olumsuz durumu körüklemekten öteye gidememişti. Yaşadıkları şehirleri korumak isteyen Müslümanların Haçlılarla mücadeleleri de çok çetin olmaktaydı. Nitekim Haçlıların Trablusşam'ı kuşatmaları üzerine, burayı savunan Fehrü'l-mülk İbn Ammâr, köylerde tarımla uğraşacak kimse bırakmamak ve böylece Haçlıları ikmal sıkıntısı içerisinde bırakarak kuşatmayı kaldırmalarını sağlamak için adamlarını gemilerle Haçlıların buldukları şehirlere gönderip yağmalamalar yaptırıyor ve yakaladıkları Hıristiyanları öldürtüyordu (bkz. İbnü'l-Esir, X, 297). Bunun dışında, denetimden çıkmış bazı Fatimî komutanlarının başına buyruk hareketleri de bölgedeki anarşiyi körüklemekteydi. İşte bunlardan Haleb b. Mulâib el-Kilâbî, Hıms'ı zorla ele geçirmiş ve çevreye büyük zararlar vermektedir. Yanında çok sayıda eşkıya toplanmıştı. Adamları yol keserek gelen-geçenlere saldırmakta idiler. Melik Tutuş bunun üzerine burayı ele geçirecek bu saldırıyı durdurmayı başarmıştı. Sonrasında Haçlı Seferinin başlaması ile birlikte Tutuş'un oğlu Melik Rıdvan'ın Efamiye'yi Fatimî halifesine teslim edeceğine dair haber göndermesi üzerine

Önceden Arap kasabası olan, fakat şimdi Franklara ait olan Akra'ya doğru ilerledik. 'Büyük Deniz'in kıyısında müstahkem bir kasabadır ve iyi bir limanı bulunmaktadır. Kasaba zengindir.²⁷

Daniel, Suriye ve Filistin'de dağ arslanları bulunduğunu söylemektedir. Beysan kasabasının çevresinde ve Ürdün nehrine akan akarsuların olduğu alanda bunların çok olduklarını vurgulamaktadır.²⁸ Bölgede dağ arslanlarının varlığı başka kaynaklar tarafından da onaylanmaktadır. Usâme b. Munkiz, anılarında bu hayvanların bölgedeki varlığını ortaya koyan anlatımlar yapmaktadır.²⁹

Daniel, Müslümanların hâkimiyetlerinde olan ve Haçlıların ele geçirmek için mücadele ettikleri yerlere gidememişti. Bunlardan birisi de Ürdün'de Amman yakınlarında Lut Gölü'nün kuzeyinde Hammam Tepesi denilen yerde bulunan Sodom'du.³⁰ Kendi anlatımına göre, Arapların korkusundan oraya gidememiş, Kudüs'e hareket eden büyük bir hacı kfilesi bularak onlara katılıp güvenli bir şekilde Kudüs'e dönmüştü.³¹ Gidemediği yerlerden birisi de Lübnan idi. Arapların korkusundan buraya gidememiş, fakat Lübnanlı Hristiyan rehberleri vasıtasıyla orası hakkında geniş bilgi almıştı. Bu rehberler, dağlarda yaşayan Araplardan dolayı gitmesine izin vermemişler, Lübnan toprakları ve Celile'deki Genesaret Gölü'nü ancak uzaktan görmek zorunda kalmıştı.³²

Daniel'in anılarında geniş yer verdiği Kral I. Baldwin ile yakın ilişki kurduğu da

---

bölgede savaşmak istediğini söyleyerek bu göreve talip olan İbn Mulâib, bölgeye gönderildikten sonra Fatimilere itaat etmeyerek adamlarıyla yolları kesip eşkiyalık etmeye başlamış, böylece Efamiye ve çevresinde güvenlik ortadan kalkmıştı (bkz. İbnu'l-Esir, X, 328).

27 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 72.

28 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 59.

29 Usâme b. Munkiz, *Kitâbu'l-İ'tibâr*, Thk. Abdülkerim el-Eşter, Beyrut, 2003, 163 vd., 185.

30 Kudüs'e yakın yerlerde bile güvenlik yoktu. Nitekim Remle ile Kudüs arasında yolculara saldıran eşkiyalar vardı. Kral Baldwin bunların birçoğunu aileleri ile birlikte sığındıkları yer altı mağaralarında öldürmüştü (Fulcherius Carnotensis, 144; Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Eng. tr. A. C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, New York, 1943, I, 426-427).

31 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 47. 1101 tarihinde Anadolu'da Türkler tarafından tahrip edilen Haçlı ordularının komutanları kaçarak Antakya'ya gelmişler ve Toulouse kontu Raimond ile birlikte Tartus'un Müslümanlardan alınmasına katkıda bulunmuşlardı. Onlar bölgeden ayrılarak Kudüs'e gitmek için harekete geçince güvenliklerini sağlamak için harekete geçen Kral Baldwin, Müslümanların kalabalık ve güçlü oldukları Akka, Sur, Sayda ve Beyrut'u geçmek zorunda kalmış, Beyrut yakınlarında Nehru'l-Kelb'de askerî açıdan çok tehlikeli bir darboğazı işgal ederek bu Haçlı şeflerini kurtarmıştı (Willermus Tyrensis, I, 442-443).

32 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 65.

anlaşılmaktadır. I. Baldwin'in ona olan samimi davranışlarının gerisinde ismi belirtilmeyen bir Rus prensesin etkili olduğu görülmektedir. Nitekim Kutsal Mezar'a mum taşıma iznini alırken bunu belirtmek gereğini duymuştur.³³

Kral I. Baldwin Suriye üzerine askerî bir sefere giderken Daniel Taberiyye Gölü'ne kadar kendisiyle birlikte gitme iznini almıştı. O, bunu şöyle anlatmaktadır:

“Kudüs Prensi Baldwin Şam istikametinde savaş yapmak ve Tiberya Denizi'ne³⁴ giden yolu izlemek üzereydi, çünkü Şam'a giden yol o idi. Prens bu yoldan gideceğini öğrenince yanına gittim ve kendisini selamlayarak şunları söyledim: “Oradaki bütün kutsal yerleri ziyaret etmek için sizinle Tiberya Denizi'ne gitmeyi çok arzu ederim. Allah aşkına, beni de yanınızda götürün.” Prens kendisini takip etmeye memnuniyetle müsaade etti ve maiyetine katılmamı emretti. Ben de memnuniyetle bu izinden istifade ettim ve binmek için hayvanlar tedarik ettim. Böylece, korkusuz ve tehlikesiz bir şekilde, prensin askerleriyle o korkunç yerlerden geçtik. Kimse oraları yanında koruma olmadan geçemez. Aziz Helena tek başına başarabilmişti.”³⁵

O günün tamamını köprü'nün yakınında geçirdik. Akşama doğru, Prens Baldwin askerleri ile Ürdün üzerinden geçip ve Şam'a doğru ilerlerken, Prens Şam seferinden dönene kadar on gün boyunca kaldığımız Tiberya şehrine gittik ve bu zaman zarfında Tiberya Denizi'nin sahillerinde konuşlanmış bütün kutsal yerleri ziyaret ettik.³⁶

1107'de Kutsal Cumartesi günü, Kutsal Diriliş Kilisesi'nin önünde herkesin katılımı ile gerçekleşen Paskalya ayinine Kral I. Baldwin'in gibi Daniel de katılmıştı.³⁷

O, Kudüs'teki yaşadıklarına Rusya'dan Novgorod ve Kiev'den gelen Iziaslav Ivanovitch, Gorodislav Mikhailovitch ve diğerlerini şahit tutmaktadır.³⁸

33 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 74-75.

34 Taberiye Gölü.

35 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 56.

36 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 61. Kudüs Kralı I. Baldwin 1107'de ordusu ile Sûr şehrine yürüdü. Şehrin yanında Tell-i Mâ'şûka üzerinde bir kale yapılmasını emretti. Bir ay boyunca şehri kuşattı. Sûr valisi 7 bin dinar vererek onu kuşatmadan vazgeçirdi. Kral Sayda'ya giderek burayı karadan ve denizden kuşattı. Fatimi donanması onlarla çatışmaya girdi ve Müslümanlar galip geldiler. Dimaşk ordusunun yardıma geldiğini duyan Kral çekilmek zorunda kaldı (bkz. İbnu'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 364-365; İbnu'l-Kalânisi, *Zeyli Târîhu Dimaşk*, Nşr. H. F. Amedroz, Beyrut, 1908, 199; Willermus Tyrensis, I, 469-470; S. Runciman, *age.*, II, 75 vd.).

37 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 75-77.

38 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 82.

Daniel'in bindiği hacıları taşıyan gemi İstanbul'a dönerken korsanların korkusundan herhangi bir yerde demir atmadan ilerlemiş, fakat Patara yakınlarında dört kalyonla kendilerine saldıran korsanlar tarafından ele geçirilmişti. Korsanlar bu hacıların sadece mallarını almışlar, canlarına dokunmadan gemilerini serbest bırakmışlardı. Böylece son durak İstanbul'a sağ salım ulaşmışlardı.³⁹

Sonuç olarak, yolculuğuna İstanbul'dan başlayan Daniel, olaysız gibi görünen deniz yoluyla Efes, Kıbrıs ve birçok başka yerleri ziyaret ederek Yafa'ya gitti. Yol boyunca çeşitli azizlerin gömüldüğü yerleri dikkatlice ve ayrıntılı olarak belirtti. Yafa'dan terk edilmiş olarak bulunduğu Lydda ve Nebi Samvil üzerinden Kudüs'e seyahat etti. Haçlıların yönetiminde olan şehre şimdiki Yafa kapısından girdi. Davud'un kulesinin yakınında, şimdi Mar Saba olarak bilinen, o zamanlar Aziz Sabbas'ın Laurası'ndaki Hacı Evi'nde kaldı. Bir Laura rahibinin rehberliğinde kutsal yerleri ziyaret etti ve oraların Haçlıların kapsamlı inşa çalışmalarından önceki durumunu tasvir etti. Diriliş Kilisesi, Kutsal Mezar ve etrafındaki kutsal yerleri anlatması önemlidir. Kubbetü's-Sahra'nın yani Kutsalların Kutsalı Kilisesi'nin tasviri ve Kudüs'un fatihi olan Hz. Ömer'in ismini anması kayda değerdir. O, Kudüs'teki hemen hemen bütün kutsal yapılar hakkında bilgi vermesinin dışında, şehrin coğrafi ve ekonomik görüntüsü hakkında da bilgiler verme gereğini duydu.

Kudüs'ten sonra Daniel iki gezi yaptı. Bunlardan birincisi Jericho'yu ve Ürdün Vadisi'nde, Judaea Çölü'nde bulunan Bizans manastırlarını ziyaret ettiği Ürdün ve Ölü Deniz gezisiydi. İkincisi de Haçlıların kendi kiliselerini ve Aziz Chariton Manastırını henüz inşa etmediği Bethlehem, Hebron gezisi.

Hebron'dan Kudüs'e geldikten sonra kralın kendi önderliğinde Şam'a karşı yürümek üzere olan kuvvetlere eşlik etmek için Baldwin'den izin almıştı. Daniel, Baldwin Ürdün'ü geçtikten sonra, Tiberya'ya doğru gitti ve Celile Denizi kıyılarında bulunan kutsal yerleri ziyaret etmek için on gün harcadı. Tiberya'dan sonra hakkında ilginç efsaneler duyduğu Tabor Dağı'na, Latinlerin kendilerini sıkıca yerleştirdikleri Nazaret'e, Celile, Cana ve Akre'ye gitti. En son yerde dört gün dinlendikten sonra güneye doğru Hayfa ve Kayseriya'dan Nablus'a ve Bethel'den Kudüs'e seyahat etti. 1107 yılı Paskalyası'nda Diriliş Kilisesi'nde Kutsal Işık'ın aşağıya inşi merasimine tanık olduktan sonra eve dönüş yolculuğuna başladı ve kazasız bir şekilde İstanbul'a ulaştı.

39 *The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel*, 55. Doğu Akdeniz kıyıları eskiçağlardan itibaren hep korsanların faaliyet alanı olmuştur. XIII. yüzyılın başlarında aynı bölgede bir Selçuklu tüccarı korsanların saldırısına uğramış ve malları yağmalanmıştı (bkz. İbn Bibî, *el-Evamiru'l-Alâ'ye fi'l-Umuri'l-Alâ'ye (Selçuk Name) I.*, çev. M. Öztürk, Ankara 1996, 317-318).

Daniel'in eseri bir tarih kitabı değildir. Seyahati, Haçlıların Suriye ve Filistin sahillerini henüz istilaya başladıkları 1098'den az sonra 1106-1107 tarihlerinde gerçekleştiği için önemlidir. O, gezip gördüğü ve kimi zaman ayrıntılı bilgiler verdiği bu coğrafya hakkında kötü zanlar beslememektedir. Anlatımları, inançlı ve meraklı bir din adamının tarafsız gözlemlerini içermektedir. Tarihçi olarak bizi ilgilendiren, Haçlıların işgalleri ile Filistin'in, Ürdün'ün ve Lübnan'ın içine düştüğü kaos ortamı ile ilgili canlı anlatımları, Kudüs'teki dinî yapıların görüntüsü ve bölgenin belli başlı yerleşim yerlerinin fiziki yapısı, hayvan varlığı, tarımsal ürünleri hakkında anlatılanlardır.

Kaynaklar

Albert of Aachen, *Historia Iherosolimitana, History of the Journey to Jerusalem*, ed. And Eng tr. Susan B. Edgington, NY 2007.

Fayda, M., "Amvâs", *TDVİA*, III, 100.

Fulcherius Carnotensis, *A History of The Expedition to Jerusalem 1095-1127*, İng. tr. F. R. Ryan, Knoxville 1969.

Gesta Francorum et Aliorum Hierosolimitanorum, Eng. tr. R. Hill, *The Deeds of the Franks and the other Pilgrims to Jerusalem*, London 1962.

İbn Bîbî, *el-Evamiru'l-Alâ'ıye fi'l-Umuri'l-Alâ'ıye (Selçuk Name) I.*, çev. M. Öztürk, Ankara 1996.

İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, çev. A. Özeydın, 12 cild, İstanbul 1987.

İbnu'l-Kalânîsî, *Ze'ylî Târîhu Dimaşk*, Nşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908.

Nâsir-i Husrev, *Sefernâme*, çev. Abdulvehhab Tarzi, Ankara 1994.

Runciman, S., *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. F. Işıltan, Ankara, 3 cild, 1986-1987.

Saewulf, *Pilgrimage of Saewulf to Jerusalem and the Holy Land (1102, 1103 A.D.)*, Eng. tr. R. C. Brownlow, London 1892.

The Pilgrimage of the Russian Abbot Daniel in the Holy Land 1106-1107, A. D. By C. W. Wilson. London, 1888. (43-96)

Usâme b. Munkiz, *Kitâbu'l-İtibâr*, Thk. Abdülkerîm el-Eşter, Beyrut, 2003.

Wilkinson, j., Hill, J., Ryan, W. F., *Jerusalem Pilgrimage 1099-1185*, London 1988.

Willermus Tyrensis, *Historia Rerum in Partibus Transmarinis Gestarum*, Eng. tr. A. C. Krey, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, New York 1943.

Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, Tahkik F. A. el-Cundî, 5 cild, Beyrut 1990.

